

Ez az a regényszál, ahol kiteljesedik a férfi — nő közötti szellemi, lelki párharc. Merthogy a *kín*, az kinek a fejébe is költözött? Egyik oldalon ott van a naplót, füzetet, levelet, végrendeletet író szerfüggő Csáth, hogy látva lássuk mi is a szöveg tétje, a másik oldalon pedig Olga, aki azt mondja: „sohasem vezettem naplót, gyerekes dolognak tartottam. Engem a színek, szagok, érzések emléke pontos irányba tartott, s mindig abba az irányba mutatott, amit fontosnak tartottam.”

És fontossá válik a szövegek, színek, szagok mellett a szóbeszéd is, hiszen mesteri fogás, ahogy a mű végén valóban minden álomszerűvé, gondolativá, szövegtelemné, egészen könnyűvé és mégis súlyossá válik, mint a pletyka, hiszen, „három lövést eresztett meg rám, mondták a faluban, földült idegállapotban volt a doktor úr, ezt suttogták.”

A regényben igazi telitalálat, amikor Jónás Olga elmélkedése közben az egyik cseléd meséje, azaz vélt meséje, de inkább Olgai álma szó külön történetet, mintegy megadva a párizsi is meg spanyol menyasszonyi ruha méltó párját. Felvezetésként megismerhetjük a kuruttyoló békák három fő bölcsességét, majd Rózsa Sándor piros csizmájának mítoszát. Egy (majdnem) olyan kis piros csizmát, amit a néphagyomány szerint — mint köztudott — a nők leginkább ünnepnapon hordtak, pláne esküvőn, ifjú feleségként, Kalotaszegtől Délvidékig, mintegy *Dällenbach*-i, kicsinyítő tükör gyanánt.

Szó, behálóz ez a regény. Az ábrándos, málnaszörpös délután, a pudinggá alvadó vér, a hipermangán és a timsó... És persze ott van a már-már szakrális árnyalatot kölcsönző, igazi női szimbólumként a liliosos Magdolna nap. „Magdolna napja van, a legszebb nap az évben. Arról szól, hogy Jézus szereti az asszonyokat. Arról szól, hogy asszonymagdolna lenni jó. A falubeliek tegnap óta díszítik a templomot a hosszú szárú, illatos liliosokkal. A fehér kelyhek ontják magukból a bódító illatot. Erős nap lesz a mai.”

Erős nap egy erős regényben. Patetikusan: az irodalomtörténet *rossz nője*, akár csak Magdolna, most feloldozást nyer egy profán világban. És a fiókban talált fegyver is halálos, mint a nyolcvanas évek *Mel Gibsona*.

Nagy Bernadett

Játszva tanulni

(Bán Zsófia: *Esti iskola - Olvasókönyv felnőtteknek, Kalligram, 2007*)

Az eddigi visszhangokból azt szűrtem le, hogy a többség belemegy a felkínált játékba, és kíváncsi nebulóként dolgozza fel (olvassa/értelmezi) az olvasókönyv álcába bujtott írást: megkapaszzkodunk a színes, kemény borítóban, és szorgalmasan végigtapogatjuk a lapokat a sorok mentén, ujjbeggyel követve a betűk fonálát és hangos vagy kevésbé hangos olvasásba fogunk. [Egyenes háttal ül!]

Egy dologban már az első belelapozás után biztos voltam: a tanárnő feladta nekünk a leckét! Mint egy

gyermek, amikor MÉG nem biztos benne, hogy az írott sorok mindegyikében feltétlenül számára felfogható értelemre lel, mi MÁR nem lehetünk biztosak ebben az olvasás során. Persze nagyon igyekszünk ügyesen, pontról pontra ugrálni a megértett célzások bójáin a szövegköztiség vadvizén, de a honi és az egyetemes kultúra fejezeteinek ekkora viharában eltévedni sem szégyen. Míg megtanulunk három idegen nyelven (angolul, németül és franciául), és közben eljátszozunk a sajátunkkal is, lassacskán belejövünk abba is, hogyan élünk a közhelyekkel, forgassuk ki szólásainkat, vagy tértünk el pályájukról a szállóigéket („Íme hát, megleltem anyámat, gondolta a falu, valahányszor meglelte Holvan Anyát”) a műveltség bujkáló humorával. Végül mégis elszédülünk Holvan Anya keresésében, a ping-pongból, a „túlsiplázott” vagy nem „spilázott” toronyugrásokban, Olympia szépségében, a *Veszedelemes viszonyokban* és a sok „Hogyan nem” találkozásban, szóval beismerhetjük az írónőnek: „Gyermekké téttel”.

Valljuk be, kedves Olvasó, hogy a könyvvel való módszeres ismerkedés kezdetén első dolgunk volt leszedni, kihajtogatni a borítót és átböngészni a már említett képecskéket, melyek Eperjesi Ágnes jóvoltából gyönyörködtetnek, botránkoztatnak és (többségében talán leginkább mégis csak) szórakoztatnak a belső oldalakon is, hol kapcsolódva a novellák szövegéhez, hol elvonatkoztatva attól. Ezután felnyitjuk a már első pillantásra rendhagyó külalakkal büszkélkedő, a maga kis kíváncsiságában tündöklő színes könyvet a tartalomjegyzéknél és egy fiktív, kortárs szemléletű érettségi tételsort találunk ott. De vajon mire leszünk érettek, ha levizsgálunk a lehetetlen kérdésekből és feladatokból, melyekhez esetenként (pl. a gyakorlati foglalkozáson) még annál is lehetetlenebb megoldásokat kínál a tanárnő? („MEGENGEDHETŐ-E egy kémiatanár részéről, hogy szökén és raccsolva azt mondja: szövetlek titeket, macikáim! El lehet-e ezt viselni?”; „SZÁMÍTSÁTOK KI, hány angyal fér el egy gombostű tetején, ha egy angyal cca. 45 mm és hitetlen!”;

„Fejtsd ki saját szavaiddal, van-e igazság!

Érvelj mellette, vagy ellen!”;

„TALÁLJATOK KI olyan számtanfeladatokat, amelyekben a nevetés összege állandó!” stb.) Talán a kortárs magyar irodalom értő befogadására

nevel és készít fel a kötet a (többek közt) Esterházy Péterre jellemző intertextualitásnak és Parti Nagy Lajos ironikus mondat szerkezeinek („Margittay Edina még soha nem volt egymáséi.” - Sárbogárdi Jolán: *A test angyala*) gyakorlásával. De vigyázat (!), mert (amint arra hamarosan rávilágítunk), Bán keményen figyelmeztet arra, hogy

útvesztőben járunk: a csalóka humor végső soron megtévesztő lepelbe burkolja az irodalom (stílusok, műfajok, korok, motívumok) és a kultúra (művészeti ágak, személyi kultuszok, nyelvek) sűrűjéből kiragadott színes tanmeséket, melyek lehetnének akár az élet eljátszott, megjátszott, eltúlzott részletei is. De haladjunk csak sorjában...

Bán Zsófia irodalomtörténész és irodalomkritikus. Ezen belül foglalkozik amerikai irodalommal, vizuális kultúrával, irodalomelmélettel, és gender-kérdésekkel is. Kortárs írónőről lévén szó szinte természetesnek vehetjük, hogy a társadalmi nemek kérdései foglalt helyet bírnak, és teljes természetességgel furakodnak harmadik önálló kötetének történetei közé. Olvasókönyvről lévén szó, tanári pályájának (ELTE, Amerikanisztika tanszék) nyomai is kétségbevonhatatlanul tükröződnek a formán. Továbbá, a könyv borítóját és lapjait díszítő apró képek kapcsolatban állnak a képek és a szöveg összefüggéseit vizsgáló korábbi tanulmányaival. A művészeti ágak közötti *absztrakció* (képzőművészet és irodalom viszonya) külön elgondolkodtat, s ezáltal hozzáad valamiféle többletjelentést, egy sajátos hangulatot a végső hatáshoz. Ez azonban fenntartásokat szül: kétségkívül még eredetibbé varázsolja a formát a különös margó, de más szempontból, értelmezhetjük az olvasói szabadság, a képzelőerő korlátozásának, sőt!, akár megzavarásának, hiszen legtöbbször hiába keresünk kapcsolatot, egyértelmű összefüggéseket még a novellák között is, ezt a nehézséget még tovább fokozzák (és az eredeti olvasmányélményt eltorzítják) a vizuális hatások. Ennek következményeképpen pedig egy kieroszakolt, hibrid hatást váltanak ki az olvasóból.

Egy harmadik — jóval bensőségebb — szempontból vizsgálva a kép — szöveg kérdést, súlyos mondanivalóra lelhetünk. A borítón még színes, vidám ikonok a belső oldalakon elszűrülnek, és magukra öltik a felnőtt lét egységesen sötét tónusait. A szöveg erre (a téma tragikus komolyságának megfelelő) durva szarkazmus helyett a furfangos, finom (és egyben nőies) ironiával játszik rá, ironikus *gesztust* gyakorol: mintha tankönyvet nyújtana a boldoguláshoz a felnőtteknek(!), akiket ezzel le is leplez, hiszen akinek szüksége van erre a tankönyvre — ami csak eljássza, de valójában nem tanít meg boldogulni, nem tár elének igazi megoldásokat — az nem lehet felnőtt. Tehát zsákba-macska az egész, a játék végén már senki nem nevet. A szerzőnő tudatossága felől nincs kétségem, úgyhogy ha Bán Zsófiának ennyire konkrét elképzelései és céljai vannak az olvasójával, ám csak vezessen.

Az írónőről már említettem, hogy szakterülete a társadalmi nemek problémáinak vizsgálata. Nos, ez az *elit leánygimnázium* hatalmas teret nyújt ennek a kérdésnek a sajátos megközelítésére. Természetesen szó van nőkről és férfiakról is. Szó van a hagyományos férfi — nő — ill. bocsánat: nő — férfi — kapcsolatokról (pl. a *Madame de Merteuil megrázza magát*, vagy az *Olympia* c. novellákban), az anyaszerepről (a *Holvan Anya* fejezetben, vagy a *Hogyan nembem* a József Attiláról szóló részben), de leszbikus nők kapcsolatáról (*Éjszakai állatker*) és gyereklányokról

is: testvérekről, akik nem vigyáztak eléggé egymásra és erőszak áldozatává váltak (*Concerto*). Sőt még ikrekről is, akik nem csak egyforma külsővel, de azonos névvel is bírnak, és mindenben összetartanak a környezetükkel szemben (*A két Frida*). Értük, mellettük Bán Zsófia hősiiesen igyekszik szót emelni. Mindezt, ha valaki feltétlenül akarja, kezelheti a *feminista akció* részeként is.

Ez az esti iskola — ha meg akarjuk határozni az oktatás típusát — valójában egy érettségi után elvégezhető sokoldalú képzés, mely az „olvasott szöveg értése” vizsga után lehetőséget adhat a folyamatos önképzéshez az egyetem, kortárs szépirodalomban.

A cél nemes, de mint mindennek, ára van: kemény munka fellazítani az általános- és középiskolában mereven belénk vert hagyományokat, kiszínezni az amúgy fekete-fehérre nyomott történelemkönyveket, és másképp tanulni/tanítani: játszva, nyitottan, élményt nyerve belőlük! Itt már nem szabad meglepődni senkinek, ha kémiából a szerelmet tárgyaljuk, hittanból ezen az órán egy tragikusan végződő erotikus, lesbikus, szerelmes történetet veszünk, művészettörténetből Manet perverzióit elemezzük, magyarból pedig megtanuljuk, hogyan kerülhetünk el egy-egy világraszóló találkozást irodalmunk nagyjaival.

És ha mindezt kibírják a rekeszimizmaink, a kicsöngetés utáni szünetben még nevetgélhetünk tovább.

Antal Balázs

Képeskönyv mindenkinek

(*Bán Zsófia: Esti iskola. Olvasókönyv felnőtteknek. Kalligram Kiadó, 2007*)

Két dologról kell beszélni egyből, úgy tűnik. Először is van egy könyvtárgy a maga harsányságával, formabontó kinézetével, izgalmas vizuális építkezésével és — szervezetségével, másodsor van egy szövegfelület, amely e mögé a látványos képi attrakció mögé (közé) is húzódik, mintegy pajzsként tartva maga előtt (körül) azt. A külsőségek súlyosan emlékeztetnek azokra a könyvekre, amelyek egy-egy látványos gesztussal, okos(nak tűnő) címmel, alcímmel, műfajmegjelöléssel, felütéssel, a kezdő hangütésben artikulálódó problémával, vagy más, látványos és felületes bűvészmutatvánnyal elterelik a figyelmet a lényegről, hogy aztán a kritikák és a recenziók a trükknél ne jussanak tovább, és általában elbűvölve magasztalják vagy évdőve vitasák meg azt, „olvasatlanul” hagyva a szöveget.

Talán ezen emlékeztető miatt éreztem némi rossz szájíz már előre, pedig Bán Zsófia és Eperjesi Ágnes munkája szép, csak taláalomra bele-belelapozva is. Az *Esti iskola* helyenként hivatkozik ugyan képekre, amely képek a margótól elválva be is épülnek a fő tördelési törzsbe, de az oldaltükör különben kettéválik, s Eperjesi Ágnes „válogatása” hol szájbarágósan, hol meg némi asszociatív apparátus mozgósítását várva az olvasótól (gondolom) illusztrálja a szöveget, bár utóbbi tekintetben engem